

УДК 330.341.1

І. В. Пушкарь, кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри обліку і аудиту
Запорізького національного університету

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РИЗИК В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ РЕГІОНІВ

У сучасних умовах господарювання питання антикризового управління актуальні для будь-якого суб'єкта регіональної економічної системи. Успішність антикризових заходів суттєво залежить від ризиків, які можуть виникати в процесі їх реалізації. До таких ризиків належить інформаційний ризик. У статті визначено джерела формування інформаційного ризику на різних етапах антикризового управління економічними системами регіонів і запропоновано інструменти щодо зниження його рівня.

Ключові слова: інформаційний ризик; антикризове управління; економічні системи; регіон; інструменти; джерела; управлінські рішення.

In the modern terms of ménages question of antichrists management are actual for the any subject of regional economic systems. Progress of antichrists measures substantially depends on risks which can arise up in the process of their realization. An informative risk belongs to such risks. In the article certainly sources of forming of informative risk on the different stages of antichrists management of regions the economic systems and instruments are offered in relation to the decline of his level.

Key words: information risk; antichrists management; economic systems; region; instruments; sources; administrative decisions.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Управлінські рішення доволі часто приймають в умовах інформаційної невизначеності, викривлення інформації чи витоку конфіденційної інформації. Ці чинники є джерелами інформаційного ризику, який може спричинити певні втрати для суб'єктів регіонального ринку господарювання. Наслідки його можуть бути навіть катастрофічними, особливо для тих виробничо-економічних систем, у діяльності яких уже спостерігаються кризові явища. З метою недопущення чи пом'якшення негативних наслідків інформаційного ризику постає необхідність його врахування під час управління як успішно функціонуючими підприємствами регіонів, так і тими, що перебувають у кризовій ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Дослідженням проблем врахування інформаційного ризику під час управління розглядаються у працях багатьох фахівців у галузі економіки, математики, інформаційних технологій. Зокрема, Н. І. Дорош поглиблює поняття інформаційного ризику, визначає роль системи внутрішнього контролю й аудиту в зменшенні інформаційного ризику користувачів фінансової звітності. Управління інформаційним ризиком в електронному бізнесі розглядають науковці А. В. Бегун та А. В. Коноцера; способи захисту інформації в інформаційних регіональних системах пропонують Г. В. Мельник, В. О. Бондаренко, О. В. Литвиненко; формуванню якісної інформаційної бази виробничо-економічних систем регіонів для прийняття антикризових управлінських рішень присвячено праці О. М. Алімова, А. І. Амоші, О. О. Терещенка та ін.

© **І. В. Пушкарь**, 2012

Разом з тим інформаційний ризик в антикризовому управлінні економічних систем регіонів нині залишається маловивченим, що в умовах збитковості значної кількості вітчизняних підприємств та орієнтації економіки на інформаційно-інноваційні моделі регіонального розвитку є актуальним. Так, існує нагальна потреба в опрацюванні стратегій антикризового управління в регіональних економічних системах, визначенні джерел виникнення інформаційного ризику під час прийняття рішень на різних ієрархічних рівнях управління, формуванні інструментів антикризової політики економічного зростання виробничо-економічних систем у регіонах та реалізації їх дій.

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідження теоретико-концептуальних підходів до зниження інформаційного ризику та обґрунтування інструментів з активізації політики антикризового управління інформаційним ризиком.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Антикризове управління, на думку фахівців, передбачає два рівні [1, 15]: перший – комплекс профілактичних заходів з метою недопущення кризових ситуацій; другий – система заходів щодо виведення підприємства з кризової ситуації.

На кожному із цих етапів джерела інформаційного ризику, його допустимий рівень та способи зниження різні.

Для здійснення запобіжних заходів щодо недопущення кризових явищ на підприємстві має функціонувати система раннього попередження та реагування. Вона є елементом антикризового фінансового контролінгу і завчасно виявляє можливі ризики, загрози для нормальної діяльності підприємства, прогнозує фінансовий стан, а також виявляє й оцінює додаткові фактори успіху. З цією метою використовують такі методи, як комплексний аналіз фінансових коефіцієнтів, кореляційний аналіз, дискримінантний аналіз, розроблення сценаріїв, СВOT-аналіз.

Уже на етапі оцінювання фінансового стану підприємства та можливості його банкрутства виникає інформаційний ризик. Джерелом інформаційного ризику насамперед може бути офіційна документація підприємства, оскільки вона може містити помилки, випадково чи навмисне викривлену інформацію, що особливо характерно для підприємств, які перебувають у кризових ситуаціях.

Під час аналізу 40 фінансових звітів (форми 1 та 2) вітчизняних підприємств, які функціонують нормально, та 40 звітів підприємств-банкрутів встановлено, що в більшості фінансових звітів (більше ніж у 2/3) підприємств з обох груп значення багатьох показників дорівнюють нулеві, зокрема, до таких показників належать чистий прибуток, грошові засоби та їх еквіваленти [2].

Крім того, зовнішня звітність підприємств, як правило, складається без дотримання або за умови часткового застосування загальноєвропейських принципів бухгалтерського обліку. Національна система бухгалтерського обліку та звітності й звітність інших країн характеризуються такими розбіжностями [3]: невідповідність обсягу і змісту інформації у звітах; відмінності у структурі фінансових звітів; різні підходи до оцінки статей фінансової звітності. Це ускладнює використання моделей аналізу фінансового стану підприємств, розроблених зарубіжними вченими.

Такі моделі також не можуть бути використані для діагностики фінансового стану українських підприємств, оскільки умови їх господарювання істотно відрізняються. Так, зокрема, нині відома значна кількість моделей багатофакторного дискримінантного аналізу, розроблена фахівцями різних країн. Однак, як зазначають вітчизняні науковці, коефіцієнти дискримінантних моделей різко змінюються рік у рік і від регіону до регіону [4].

Проведено низку експериментів щодо визначення точності прогнозування банкрутства підприємств із застосуванням моделей багатофакторного дискримінантного аналізу,

розроблених науковцями різних країн. Зокрема, модель О. О. Терещенка [5, 104–122], розроблена для українських компаній, не була здатна ідентифікувати фінансовий стан 51,4 % аналізованих підприємств, попри те, що всі показники було попередньо опрацьовано згідно з установленими рекомендаціями. Серед компаній, стан яких було класифіковано як фінансово стійкий, помилок в ідентифікації зроблено не було. Водночас серед ідентифікованих підприємств, яким загрожує банкрутство, точність класифікації становила всього 15,4 %. З урахуванням компаній з нерозпізнаним фінансовим станом точність класифікації підприємств-банкрутів знижується до 5,4 %. Отже, точність класифікації серед ідентифікованих компаній сягає 67,6 %, а для всієї множини аналізованих підприємств – знижується до 32,9 %. Унаслідок проведених досліджень А. Матвійчук розробив дискримінантну та нечіткі моделі аналізу фінансового стану та оцінки ймовірності банкрутства підприємства, які мають доволі високу точність передбачення банкрутства вітчизняних підприємств. Однак, як зазначає автор, “...проведене дослідження збереже силу доти, доки законодавча база української економіки не зазнає кардинальних змін. У такому разі доведеться здійснити новий відбір факторів впливу, переформувати набір логічних правил і провести переналаштування параметрів моделі на новій навчальній вибірці” [6].

Автор вважає, що все вищезазначене свідчить про те, що не можна механічно використовувати методи та моделі для аналізу фінансового стану підприємств в умовах, що характеризуються інформаційною невизначеністю та динамічно змінюються. Використання таких моделей також є джерелом інформаційного ризику.

Доведено, що на етапі запобігання кризовим явищам нині актуально своєчасне виявлення загроз недружнього захоплення підприємства – рейдерства. Один з методів захисту від рейдерства – це моніторинг інформаційного середовища навколо підприємства з метою виявлення до нього небажаного інтересу [6]. Характерними індикаторами загрози захоплення підприємства можуть бути спроби скуповування частини акцій компаній, вимоги міноритарій про проведення позачергових зборів акціонерів, заперечення акціонерів проти угод компанії, несподівані перевірки підприємства контрольно-наглядовими органами, факти злиттів і поглинань підприємств у цьому регіоні або в цій галузі. Штучне банкрутство та початок процедури санації також є однією зі схем захоплення виробничо-економічних систем регіонів [7]. Отже, джерелом інформаційного ризику в цьому випадку може бути несвоєчасна та неточна інформація щодо зазначених індикаторів, унаслідок чого підприємство може бути захоплене рейдерами.

В умовах антикризового управління, мета якого – виведення підприємства з кризи, забезпечення ефективності його діяльності та конкурентоспроможності в довготерміновому періоді, інформаційну базу прийняття управлінських рішень необхідно доповнити блоком даних, які використовують для розроблення та реалізації плану санації. План санації має містити: аналіз фактичного фінансового стану підприємства; аналіз причин кризової ситуації та слабких місць; оцінку стану ринків збуту продукції; аналіз галузі, конкурентоспроможності підприємства та його продукції; оцінку наявного потенціалу; план маркетингу; план виробництва та капіталовкладень; організаційний та фінансовий плани; оцінку ризиків реалізації плану та його ефективності.

Розроблення будь-якого з перерахованих блоків плану санації пов'язане з інформаційним ризиком. Інформаційний ризик може бути зумовлений відображенням неповної інформації про фінансовий стан і внутрішньогосподарські процеси, недоступністю інформації щодо кон'юнктури товарного та фінансового ринків, відсутністю інформації про бізнес-середовище, асиметрією інформації, непрогнозованими змінами законодавства тощо. Унаслідок цього можуть бути допущені помилки у виборі антикризової стратегії, джерел фінансування санаційних заходів, розробленні виробничо-технічних, організаційно-правових, соціальних заходів тощо, що унеможливить виведення підприємства з кризової ситуації.

Інформаційний ризик може слугувати джерелом інноваційних ризиків, пов'язаних з інноваційними процесами на підприємстві. “Досягти необхідного рівня конкурентоспроможності можуть лише ті підприємства, які вчасно реагують на інноваційні вимоги нової економіки, успішно розв'язують завдання фінансового забезпечення та якісної інформаційної підтримки відповідних управлінських рішень. Усі інші господарські структури опиняються у стані перманентної боротьби за виживання” [8].

В антикризовому управлінні можна використовувати такі види інновацій: процесні, продуктові, алокаційні [7]. Процесні інновації – це нововведення у процеси взаємодії виробничо-економічних систем регіонів із зовнішнім середовищем, процеси управління рухом матеріальних запасів і грошових коштів на підприємстві, процеси загального менеджменту, технологічні процеси випуску продукції. Інформаційний ризик реалізації інновацій такого виду може бути зумовлений насамперед недостатнім рівнем компетентності антикризового менеджменту, неврахуванням різних внутрішніх та зовнішніх чинників.

Продуктові інновації полягають у виборі й освоєнні нових видів діяльності, продуктів. Для їх реалізації економічним системам потрібне попереднє розроблення нового продукту й технології його випуску в регіоні. Такі інновації можуть бути реалізовані власними силами виробничо-економічних систем регіонів чи шляхом замовлення у розроблювача.

Алокаційні інновації полягають у різних схемах реорганізації виробничо-економічних систем регіонів, перерозподілі (реструктуризації) матеріальних, фінансових і нематеріальних активів підприємства, перерозподілі відповідальності працівників підприємства, і, особливо, його менеджерів. Інновації такого виду – найдорожчі й найскладніші в реалізації, повільно окуповуються. Рівень інформаційного ризику в разі реалізації алокаційних інновацій найвищий порівняно з іншими видами інновацій. Джерелом інформаційного ризику в цьому разі є неповні та неточні дані про фінансово-майновий стан підприємства, якісні характеристики його працівників.

На сучасному етапі, коли спостерігається бурхливий розвиток інформаційних технологій, інформаційний ризик пропонують також аналізувати у зв'язку зі створенням інформаційних систем у регіонах. В цьому контексті під інформаційним ризиком розуміють вірогідну частоту і вірогідну величину майбутньої втрати, що виникає внаслідок комбінації загрози, вразливості й особливості інформаційного активу [5].

Для оцінки загроз рекомендують використовувати такі чинники: статистику за зареєстрованими інцидентами; тенденції в статистиці за подібними порушеннями; наявність у системі інформації, що являє собою інтерес для потенційних внутрішніх або зовнішніх порушників; моральні якості персоналу; можливість отримати вигоду зі зміни оброблюваної в системі інформації; наявність альтернативних способів доступу до інформації; статистику щодо подібних порушень в інших інформаційних системах організації.

Ще один чинник інформаційного ризику нині – це розвиток електронного бізнесу. Основні нові джерела ризиків е-бізнесу формулюють так [5]: а) зростаюча потреба безпечного і дозволеного доступу більшої кількості людей до інформаційної системи підприємства; багато із цих людей є “чужинцями” для цієї організації: у неї немає досвіду спілкування з ними і вони можуть діяти через небезпечні комунікаційні мережі; б) інтернет надає багато нових можливостей для е-бізнесу, потребує виконання високих стандартів; ці стандарти постійно розвиваються, але вони ще не досконалі і створюють нові джерела для ризиків; в) поява інфраструктури безпеки комунікаційних систем кодування (паролі, коди, смарт-карти тощо) ще недостатньо надійна і не створює умови для безпечного е-бізнесу; г) інтернет-бізнес збільшує взаємозалежність між партнерами; це, з одного боку, добре, а з іншого – небезпечно: можливі великі мережні реакції, які знижують інтереси партнерів, споживачів, конкурентів,

інвесторів, суспільства тощо; д) інтернет не рахується з кордонами і суверенітетами, що може загрожувати сплаті податків, установленню юрисдикції, залученню до відповідальності тощо.

Отже, з розвитком інформаційних технологій та е-бізнесу зростає ймовірність викривлення інформації, витоку конфіденційної інформації, що може бути використано конкурентами з метою послаблення ринкових позицій підприємства, його поглинання чи незаконного захоплення.

Визначення джерел інформаційного ризику потребує розроблення рекомендацій щодо зниження його рівня. Наголошуємо на виділенні у загальній системі захисту інформації таких напрямів:

- законодавчо-нормативне забезпечення передбачає розроблення відповідних законодавчих актів, нагляд за виконанням законодавства з боку правоохоронних органів, судовий захист;

- організаційно-технічне забезпечення розкриває систему заходів, спрямованих на недопущення реалізації загроз безпеці інформаційного ресурсу;

- страхування інформаційних ризиків, що прийнятне лише для недержавних установ (цей вид діяльності не дуже поширений на теренах України, хоча експерти прогнозують йому великі перспективи розвитку, що зростатимуть відповідно до збільшення обсягів інформації, якою оперує суспільство).

З огляду на зазначене, можна запропонувати в напрямку зниження інформаційного ризику виробничо-економічних систем регіонів такі системотвірні інструменти:

- ретельний підбір персоналу, зокрема управлінського, з урахуванням таких його характеристик, як професіоналізм, компетентність, креативність, конформізм, конструктивність мислення, колективізм, самокритичність, відповідальність;

- формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень на основі таких принципів, як актуальність, достовірність, надійність, релевантність, цілеспрямованість та інформаційна єдність даних, повнота відображення змісту, зрозумілість;

- використання не одного, а декількох надійних інформаційних джерел для підвищення якості інформаційного забезпечення;

- формування блока антикризової інформації, який міститиме оперативні дані про “вузькі місця”, потенційні небезпеки та загрози (індикатори кризового стану); для цього слід періодично проводити внутрішній контроль та аудит, а також постійний моніторинг зовнішнього середовища;

- використання додаткової інформації в разі недостатності наявної для прийняття обґрунтованих рішень;

- нагромадження, аналіз та ефективне використання інформації про досвід діяльності зарубіжних підприємств, науково-технічні досягнення;

- упровадження організаційно-технічних заходів, спрямованих на недопущення несанкціонованого доступу до інформації та її модифікації, витоку інформації, знищення чи порушення її цілісності.

Зазначимо, що частина із цих засобів, заходів потребує значних фінансових ресурсів, що вкрай важливо для економічних систем регіонів, які перебувають у кризі. Тому прийняття рішення щодо вибору способів зниження інформаційного ризику має враховувати: вартість здобуття додаткової інформації; важливість інформації, яку захищають; величину збитків, які може спричинити втрата інформації; ефективність інформаційної системи і системи захисту та їх відповідність вартості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З метою вдосконалення підходів до зниження рівня ризиків у процесі антикризового управління нами вибрано інформаційний ризик, який має значний вплив на прийняття рішень на різних етапах антикризового управління. Під час дослідження виділено такі джерела інформаційного ризику: офіційну документацію підприємства; методи та моделі для аналізу фінансового стану підприємств; асиметрію інформації; недосконалу інформаційну інфраструктуру, наслідком чого може бути: несвоєчасна та неточна інформація про фінансовий стан та внутрішньо-господарські процеси, кадровий потенціал, бізнес-середовище підприємства, недоступність інформації щодо кон'юнктури товарного та фінансового ринків; непрогнозовані зміни законодавства; створення інформаційних систем; розвиток електронного бізнесу. Для зниження рівня інформаційного ризику запропоновано здійснювати ретельний підбір персоналу, вдосколювати формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень, використовувати декілька надійних інформаційних джерел, формувати блок антикризової інформації, використовувати додаткову інформацію, вивчати зарубіжний досвід та науково-технічні досягнення, забезпечувати захист інформації в інформаційних системах та в електронному бізнесі.

Виділені джерела інформаційного ризику та способи зниження його рівня будуть використані в подальших дослідженнях стосовно визначення допустимого рівня ризику на різних етапах антикризового управління регіональних економічних систем, а також доступних заходів його зниження з урахуванням фінансового стану виробничо-економічних систем регіонів та витрат, необхідних для їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бегун А. В. Інформаційний ризик в е-бізнесі / А. В. Бегун, А. В. Коноцера // Вісник тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nc.ufeі.ukrsat.com/Kyrsi%202004/tezi/images_tezi.
2. Бондаренко В. О. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми / В. О. Бондаренко, О. В. Литвиненко // Режим доступу : www.niup.gov.ua/ukr/publishing/rapoгаm1.
3. Дорош Н. І. Методологічні та організаційні аспекти аудиту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. екон. наук : 08.06.04 / Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки". – К., 2004.
4. Амоша А. И. Каноны рынка и законы экономики / Амоша А. И., Прокопенко Н. Д., Иванов Е. Т. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2001. – 546 с.
5. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : монографія / Терещенко О. О. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.
6. Матвійчук А. Діагностика банкрутства підприємств регіону / А. Матвійчук // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 20–28.
7. Паламарчук Г. Особливості рейдерства в регіонах України та політика його подолання / Г. Паламарчук, Л. Венгер // Економіка України. – 2007. – № 9. – С. 38–45.
8. Мельник Г. Моделювання процесу управління інформаційними ризиками із застосуванням технології оцінювання можливих загроз та вразливості інформаційної системи / Мельник Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Economics.